

Posudek bakalářské práce Jiřiny Dvořákové: Trvalá liminarita na příkladu dvou současných náboženských hnutí

Přechodové rituály ve své nejčistší a původní podobě provázejí životní události, při nichž jedna životní etapa člověka končí, aby mohla začít nová. Umožňují člověku očistit se od všeho předešlého, oddělit se od starého života, nejlépe staré já pohřbít, a očistěn a proměněn vstoupit do nového, lepšího života. Posledním a nejzávažnějším přechodem je konec života a smrt, a s ní přechod do zásvětí. Tento přechodový rituál býval provázen ceremoniály a pohřebními obřady. Tradiční přechodový rituál se vždy uskutečňoval, když pro něj nastala ta pravá chvíle, když to bylo zapotřebí, např. když chlapec dospěl v muže nebo když stařec měl smrt na jazyku. Ostré hranice přechodů u dnešního sekularizovaného člověka jsou rozostřeny a smazávány, člověk nemá potřebu rychlého přechodu a rád či nerad setrvává ve stavu prahovém, neboli liminárním. Aktuálnost a nezbytnost přechodového rituálu dnešní člověk nepocítuje, a to z různých důvodů. Asi tím nejvýznamnějším důvodem je, že přechody ztrácejí svůj posvátný rozměr. Ale v soudobých náboženstvích, ať už monoteistických, nebo jiných, je posvátný rozměr stále přítomen, dostavuje se při prožitku jednoty a sounáležitosti s ostatními členy společenství. Většina náboženství je založena na nějakém příběhu, z něhož se odvíjí nějaká idea, které se člověk má držet. Dodržováním se naplňuje příslib, jímž je očekávaný přechod, například do jiného stavu bytí, do Božího království, Nirvány atd. V důsledku toho i zde mizí hranice přechodového období, člověk se na svůj přechod do zásvětí připravuje dlouho, mnoho let, ba dokonce celý svůj život může chápat jako přípravu na něj. Autorka svou bakalářskou práci založila na interpretaci klasických děl o religiozitě a přechodových rituálech autorů van Gennep, V. Turner, M. Eliade, Gurevič, a to s důrazem na prostřední fázi přechodového rituálu, na liminární stav, coby hlavní téma Turnerova díla, které podle ní odpovídá celoživotní přípravě na přechod do zásvětí. Toto očekávání není završeno začleněním se adepta na nové místo ve společnosti, jak má být v klasickém modelu přechodového rituálu, ale naopak adept setrvává v liminární fázi. Pro zkoumání toho, jaká je motivace pro prožitek trvalé liminarity, si autorka vzala dvě světová náboženská hnutí, která mají členy i v Čechách - Hare Krišna a Kvakery.

Obě vycházejí ze starých náboženských tradic: HK z buddhistické, ale svým zakladatelem (možná spíše misionářem védských tradic pro západní svět) Bhaktivédántou Svámí Prabhupádou bylo založeno v USA až v roce 1966. Zárodek kvakerů byl dán anglikánským křesťanem Georgem Foxem v Anglii v 17. století, pak se kvakerské hnutí rozšířilo do Pensylvánie, odtud do celých USA a do celého světa. Cíl je pro obě hnutí velice podobný, má charakter svobody, očisty, vysvobození, vykoupění, spásy, jde o (podle Eliadeho) stvoření nového člověka, přičemž společenství souvěrců je u obou nezbytné.

Přes některé podobnosti jsou obě hnutí dost odlišná. HK postupují k cíli produchovního pozemského života tím, že se oddávají obřadnosti, slaví svátky, setkávají se, modlí se, dodržují životosprávu, oblečení, zákazy, příkazy i používají posvátné předměty a symboliku. Kvakeři si naopak libují v střídmosti a prostotě, neorganizují se, nepotřebují církev ani teologii, každý jde k Hospodinu svou osobní cestou s pomocí několik principů duševního temperamentu, a k náboženskému prožitku jim stačí měsíční shromáždění.

Počet respondentů (45 za HK a 8 za kvakery) z důvodu obtížně sehnatelných respondentů z řad kvakerů není proporčně vyvážený (kvakeři jsou náboženskou menšinou nejen u nás, ale celosvětově), přesto autorka získala dostačující výsledky. První sada otázek zaměřená na vzdělání, pohlaví, věk, očekávání potvrdila značné rozdíly v obou hnutích, odpovědi na druhou sadu otázek naopak shodně potvrdily tři věci: 1. že jakoby „něco chybí“, něco se ztrácí, a proto je ke znovu nalezení nutná naše angažovanost v hnutí, 2. že přináležet k hnutí je přínosem pro přátelství a společenství a 3. a přínosem pro nalezení sebe sama.

Hodnocení: Nejprve bych chtěla upozornit na chybu, nebo spíše jen posun v porozumění výchozí premise o trvalé liminaritě. Tento posun prolíná text od začátku až do konce a vedl vlastně k špatnému založení tématu práce. Snadné bylo chybě předejít, ale nestalo se tak, protože autorka si práci nenechala vést. Pojem trvalá liminarita je tu základním pojmem. Autorka píše o trvalé liminaritě jako o stavu, který vlastně přináší blaho, a postup vpřed k „lepším zítřkům“. U Turnera a van Gennepa je trvalá liminarita naopak stav neblahý, neumožňující zrání, postup, vyrovnání a proměnu. Člověk uváznutý v trvalé liminaritě nemá odvahu z ní vystoupit a oddat se proměně, obrací se neustále zpět ke stavu před prahem, touží po předchozím, není schopen oprostít se od sebe sama, není schopen se poučit, bojí se proměny, proto setrvává ve falešné (trvalé) liminaritě, a jen očekává, že mu nějaký zázrak pomůže. Trvalá liminarita je tedy něco nežádoucího, slepá ulička, a nekryje se s významem, který je použit v této práci.

Druhou poměrně závažnou chybou je následující: základní představa o výzkumu byla ta, že přes značnou formální odlišnost obou hnutí se přesto najdou společné znaky, a to budou ty pravé, potvrzující hypotézu o liminární povaze zkoumaných hnutí. HK svůj život staví na rituálech, dělají jen, co se dělat má, co je dovolené, a nedělají, co je zakázané. Spásu si zajišťují touto poslušností, každý náboženský úkon je rituálem, jde vlastně o stálé a časté střídání rituálu a liminárního stavu, který posiluje jednotlivce i celé společenství. Proto jim dělá dobře, když se způsobem života vymykají ostatní společnosti. Kvakeři naopak coby křesťané usilují o hledání cesty individuálním zráním a vlastním rozpoznáváním. Neřídí se podle nařízení, nikoho nemusí poslouchat. Vykoupení či o nový život po smrti zůstává na osobní rovině, nemluví o tom, neboť ke smíření dojdou vlastním vývojem. Nepotřebují rituály, proto nepotřebují liminaritu, natož trvalou. Nehledají spásu prostřednictvím liminárního stavu. Proto je hledání shodného rysu trvalé liminaritě v tomto výzkumu dost násilné a vlastně chybné. (Je to vidět na některých výpovědích, které by šlo interpretovat docela jinak, než jak je interpretuje autorka. Například z několika výpovědí na str. 33 by se dal udělat závěr, že příslušníkům HK jde o *spokojenost* s vlastním životem, spokojenost v hledání smyslu života a o soulad s božstvem. A kvakeři naproti tomu kladně hodnotí svou *možnost* k aktivitám a posílení k tomu. HK si spokojenost zajišťuje dodržováním ritualizovaného života, kvaker si nic nezajišťuje, ale je pro každou situaci otevřený. Je *tichý*, aby slyšel, *prostý*, aby neočekával něco jiného, *společenský*, aby slyšel i ty druhé, *empatický*, aby se nezaměřil jen na sebe, *pravdivý*, aby mu ostatní mohli věřit, a *mírumilovný*, aby nezpůsoboval svár. Další rozdíl je například, že HK se zaměřuje na činy pro Boha, kvaker pro ostatní lidi. To jsou přece podstatné rozdíly.)

Celá výzkumná část práce směřuje k závěru v tom duchu, že je vlastně jedno, o jaké náboženství jde, neboť v principu jsou stejná, mají shodné cesty k cíli, v daném případě ke spáse. Ale to přece právě u náboženství nemůže být pravda. Právě proto, že jsou odlišná, ukazují různý dopad různého pojetí spásy.

Co do rozsahu jde o dílo spíše menší (40 stran), rozložené do tří oddílů (1. teoretické zpracování tématu, 2. výběr a charakteristika zkoumaných hnutí, 3. výzkum) doplněné o seznam studované literatury o 12 položkách knižních a několika internetových, v příloze doplněné několika grafy vztahujícími se v výzkumu. Je téměř prosté chyb, našla jsem pouze jednu, a to na str. 23, o principech kvakerské věrouky. Vyjmenováno jich je pouze pět, jedna důležitá chybí – ticho, aby všech šest dohromady mohly vytvářet akronym SPICES, koření. Jinak jazykově a stylisticky je text kultivovaný a suverénně zvládnutý, obsahově je přesný, čtivý a přehledný, hodnotný a zajímavý, přiléhavě doplněn četnými citacemi z odborných, filosofických i beletristických textů. Avšak vzhledem k vytčeným omylům této práce navrhuji hodnocení známkou dvě.